

**«Психология және менеджмент инновациялық
академиясы» ЖШС**

ЖОБА

**«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу:
стратегиялары мен әдістері»**

әртүрлі деңгейдегі ұйым педагогтерінің
біліктілігін арттыру курсының
БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Астана, 2024

МАЗМҰНЫ

1 бөлім	Жалпы ережелер	3
2 бөлім	Глоссарий	6
3 бөлім	Бағдарлама тақырыбы	7
4 бөлім	Бағдарламаның мақсаттары, міндеттері және күтілетін нәтижелер	8
5 бөлім	Бағдарлама құрылымы мен мазмұны	9
6 бөлім	Оқу процесін ұйымдастыру	12
7 бөлім	Бағдарламаның оқу-әдістемелік қамтамасыз етілуі	13
8 бөлім	Оқыту нәтижелерін бағалау	14
9 бөлім	Курстан кейінгі сүйемелдеу	15
10 бөлім	Негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі	15
Қосымша 1.	Қорытынды жұмыстарды бағалаудың критерилері	19

1 бөлім. Жалпы ережелер

Бағдарламаның өзектілігі

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» білім берудің әртүрлі деңгейдегі ұйымдары педагогтерінің біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) педагогтер мен психологтардың (бұдан әрі-тыңдаушылар) біліктілігін арттыру курсының білім беру процесінің мазмұнын айқындайды, мыналарға бағытталған:

1. Білім беру жүйесіндегі зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері бойынша жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің білімін тереңдету;
2. Педагогтердің жыныстық қанау және зорлық-зомбылық проблемаларын ерте диагностикалауға және алдын алуға кәсіби дайындығын қалыптастыру;
3. Қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыруға жағдай жасау.

Қоғамда жыныстық зорлық-зомбылық соңғы онжылдықта өзекті, күрделі проблема болып табылады. Бұл құбылыспен күресу және елдегі әрбір баланың құқығы мен қауіпсіздігін қорғау үшін жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларының алдын алуға және ерте анықтауға мұқият назар аудару қажет.

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» әртүрлі білім беру ұйым педагогтарының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы осы салада маңызды құрал болып табылады, өйткені ол жыныстық зорлық-зомбылықтың негізгі аспектілері мен нысандарын білуді қамтамасыз етеді, оның алдын алудың тиімді стратегиялары мен әдістерін қамтиды, балалар мен жасөспірімдермен жұмыс істейтін мамандарды даярлауда қажетті құрал болып табылады.

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» білім беру бағдарламасы педагогтер мен психологтардың, әсіресе балалар мен жастар арасында жыныстық қанау мен зорлық-зомбылық жағдайларының алдын алу саласындағы хабардар болуы мен құзыреттілігін арттыру мақсатында әзірленген.

Қазақстан президенті Қ.Қ.Тоқаев әйелдер мен балаларды тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы Заңға қол қоя отырып, оның әртүрлі нысандарындағы зорлық-зомбылықтың өсіп келе жатқан проблемасын және қауіпсіз білім беру ортасын құру қажеттілігін мемлекеттік деңгейде айтты [1].

Сондай-ақ, мемлекеттік деңгейде: Қазақстан Республикасының барлық азаматтарына қатысты зорлық-зомбылық әрекеттеріне жол бермеу (Қазақстан Республикасының Конституциясы) [2], балалардың құқықтары («Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғау, білім беру, ақпарат және ақпараттандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы») [3, 4]. Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік фактілерімен жұмыс істеу жөніндегі шаралар кешені де нормативті түрде бекітілген («Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездікпен қарау фактілерін анықтау және

олармен жұмыс істеу бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы») [5]

Дүние жүзінде жыныстық зорлық-зомбылық мәселесіне көп назар аударылғанына қарамастан [6,7,8], ДДСҰ балалар және жасөспірім кезіндегі жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларының көбеюі тіркелген (әрбір бесінші қыз және әрбір 12 ұл), бұл зорлық-зомбылық жағдайлардың 90% - ы, баланың отбасы мен қоршаған ортасында, ал тек 10% - ы балаға таныс емес адамдардан қауіпі бар. [9]

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ) жыныстық зорлық-зомбылықтың келесідей анықтама «Кез-келген жыныстық қатынас, жыныстық қатынас жасауға тырысу, қажетсіз жыныстық пікірлер немесе кеңестер немесе басқа адамның жәбірленушімен қарым-қатынасына қарамастан, кез-келген жағдайда, оның ішінде үй мен жұмыс орнында басқа адамның мәжбүрлеуімен жыныстық қатынасты басқаша пайдалану әрекеттері» береді [10].

Калгужинова А. М., Нормуродова А. А. және басқа ғалымдар жыныстық зорлық-зомбылық сипаттамаларының құқықтық негіздерін сипаттай отырып, «Жыныстық зорлық-зомбылық адамның белсенді келісімінсіз және оған күш қолдану арқылы болатын кез-келген жыныстық сипаттағы әрекеттер болып саналады» деп атап өтті. [11,12].

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің деректеріне сәйкес, 2022 жылы 719 кәмелетке толмаған бала олардың жыныстық қол сұғылмауына қарсы қылмыстардың құрбаны болды [13]. Бұл адам құқықтарының елеулі бұзылуы және жаһандық әлеуметтік, психологиялық және медициналық мәселе.

Трифорова Я.А., Артеменко Л. А, жыныстық зорлық-зомбылықтың салдарын сипаттай отырып, оның психикалық денсаулыққа әсері физикалық зардаптардан кем емес және ұзаққа созылатындығын атап өтті, өйткені ол физикалық жарақаттар тудырады және жыныстық және репродуктивті денсаулық проблемаларының қаупін арттырады, жедел және ұзақ мерзімді салдары болады. [14,15].

Громова Т.В., жыныстық зорлық-зомбылықтан туындаған психологиялық жарақатты зерттей отырып, жыныстық зорлық-зомбылықтың баланың жеке басына тигізетін әсері үлкен, өзінің эмоционалдық әл-ауқатында болатын өзгерістерді, АИТВ-инфекциясын, стигматизация құрбаны болу ықтималдығын және жақын әлеуметтік ортаның өкілінен ығыстыру [16].

Жыныстық зорлық-зомбылықтың ұзақ мерзімді салдары өзіне-өзі қол жұмсау әрекеттерін немесе кісі өлтіруді қамтуы мүмкін [17].

Жыныстық зорлық-зомбылық пен қанау жағдайларын анықтауда, зардап шеккендерді қорғауда, көмек көрсетуде және оңалтуда балаларды қорғау саласындағы тиімді жұмыстың негізгі шарттарының бірі - балалармен және жасөспірімдермен жұмыс істейтін мамандардың хабардар болуы және құзыреттілігі, олардың осы мәселеге қатысты жеке және кәсіби ұстанымы болуы қажет. [18, 19].

Білім беру жүйесіне жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алуды енгізу әлеуметтік маңызды, өйткені ол барлық адамдардың құқықтары мен

қауіпсіздігін құрметтеуге ұмтылатын қоғамның саналы және эмпатикалық мүшелерін қалыптастыруға көмектеседі [20].

Проблемалардың бірі «Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау, суицидтің алдын алу және олардың құқықтары мен саламаттығын қамтамасыз ету жөніндегі 2023 – 2025 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 31 тамыздағы № 748 Қаулысында білім беру ұйымдарында зорлық-зомбылықтың алдын алудың кешенді бағдарламасының болмауы проблемасы көрсетілген. «Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы осы мәселені шешуге бағытталған [13].

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» бағдарламасының мақсаты мұғалімдер мен психологтарға жыныстық қанау мен зорлық-зомбылық жағдайларын анықтау, алдын алу және оларға жауап беру, балалар үшін қауіпсіз кеңістік құру және жыныстық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істеу әдістерін үйрету болып табылады.

Бағдарлама келесі міндеттерді шешуді қамтиды:

1. Жыныстық қанау мен зорлық-зомбылықтың белгілері мен ерекшеліктерімен танысу, «Жыныстық зорлық-зомбылық» құбылысын дұрыс түсінуді қалыптастыру.

2. Қатысушыларды жыныстық қанаудан және зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы құқықтық реттеу негіздеріне оқыту.

3. Балалармен және жасөспірімдермен жыныстық қатынас пен келісімге қатысты тақырыптарда тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамыту, жастармен профилактикалық және ақпараттық іс-шараларды өткізуге ішкі дайындықты қалыптастыру.

4. Мектептегі жыныстық зорлық-зомбылықтың және түрлі зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша педагогтерді балалар мен жасөспірімдерді психологиялық сүйемелдеудің заманауи технологияларына оқыту.

5. Үй жағдайында да, оқу орындарында да, қоғамдық орындарда да оқушыларға қатысты зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің алдын алу бойынша профилактикалық жұмыстарды жүргізу.

6. Дағдарыс жағдайында психологиялық көмек көрсетуге, дағдарыс жағдайындағы мектеп оқушыларының тәжірибесіне психологиялық қолдау көрсете білуге үйрету.

7. Ата-аналармен бірлескен жұмысты ұйымдастыру (жоспарлау, дайындау, өткізу, тиімділікті бағалау), олардың құзыреттілігі мен тұрақтылығын қалыптастыру.

8. Педагогтердің оқушыларды қудалау мәселелерін шешуге кәсіби дайындығын арттыру.

9. Алғашқы жеке кеңес беру дағдыларын игеру және балалар мен жасөспірімдерге, сондай-ақ ата-аналарға психологиялық қолдау көрсету.

10. Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері бойынша құқық қорғау органдарымен, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау органдарымен және басқа да осыған ұқсас ұйымдармен серіктестік орнату.

Тыңдаушыларды курстың оқыту ұзақтығы бағдарлама тақырыбына сәйкес 80 академиялық сағатты құрайды.

Оқыту тілі: қазақ.

2 бөлім. Глоссарий

Анонимділік - жәбірленушілер туралы ақпараттың құпиялылығы, оларға қуғын-сүргіннен қорғануға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік стигма - зорлық-зомбылық құрбандарына қатысты теріс көзқарастар немесе кемсітушілік.

Гендерлік зорлық-зомбылық - әйелдер мен қыздарды жыныстық пайдалануды қоса алғанда, гендерлік тиістілікке негізделген зорлық-зомбылық.

Даздарыс орталығы - зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдарға көмек пен қолдау көрсететін мекеме.

Даздарыстық жағдай - бұл адам үшін субъективті маңызды психотравматикалық жағдайға жауап ретінде пайда болатын, орын алған немесе оның пайда болу қаупі бар психологиялық жағдай. [21].

Дебрифинг - психологиялық стрессті азайту үшін бастан кешкен травматикалық оқиғаларды талқылау және талдау процесі.

Жарақат - зорлық-зомбылықтан немесе зорлық-зомбылықтан әрекеттерінен туындаған физикалық немесе эмоционалдық зақым.

Жарақатқа сезімталдық - жарақаттың жеке реакцияларға әсерін ескеретін тәсіл.

Жасырын құрбандар - қорқыныш немесе ұят салдарынан зорлық-зомбылық немесе пайдалану туралы хабарламайтын адамдар.

Жыныстық денсаулық - жыныстық саладағы физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік әл-ауқат жағдайы.

Жыныстық зорлық-зомбылық - кез-келген жағымсыз жыныстық әсер, мәжбүрлеу немесе адамға шабуыл жасау.

Жыныстық қанау - пайда немесе ләззат алу үшін адамды жыныстық мақсатта пайдалану.

Жыныстық қудалау - бұл жағымсыз және орынсыз жыныстық мінез-құлық, соның ішінде түрлі пікір, жақындасу немесе қорқыту.

Зорлық-зомбылық туралы аян - бұл жәбірленуші зорлық-зомбылық туралы әңгімелейтін процесс.

Зорлық-зомбылықсыз қарым-қатынас - ақпаратты әңгімелесушіге түсінікті, бірақ шамасыз жеткізу. Әдісті психолог Маршалл Розенберг әзірледі, мейірімділік және эмпатия қағидаттарына негізделген.

Келісім - қатысушының жыныстық әрекеттерге қатысуға ерікті және саналы келісімі.

Қайыңсіз орта құру - балалар мен жастарды зорлық-зомбылық пен қанаудан қорғауға бағытталған іс-шаралар.

Қол жетімді кедергілер - зардап шеккендерге көмек немесе қолдау іздеу мүмкіндігін қиындататын факторлар.

Мәжбүрлеу - адамды өз еркіне қарсы әрекет етуге мәжбүрлеу үшін күш, қауіп немесе айла-шарғы жасау.

Мінез-құлық үлгілері - зорлық-зомбылық пен қанаумен байланысты болуы мүмкін қайталанатын әрекет үлгілері.

Психикалық денсаулық - бұл адамдарға өмірдегі стресстік жағдайларды жеңуге, өз әлеуетін жүзеге асыруға, табысты оқуға және жұмыс істеуге және қоғамға үлес қосуға мүмкіндік беретін психикалық әл-ауқат жағдайы.

Психологиялық зорлық-зомбылық - бұл психологиялық жарақатқа, соның ішінде мазасыздыққа, депрессияға, жарақаттан кейінгі стресстік бұзылуларға, ал жанама түрде зардап шеккендерге екінші реттік травматикалық стресске және екінші реттік травматикалық стресстік бұзылуларға әкелуі мүмкін зорлық-зомбылықтың бір түрі. Зорлық-зомбылықтың бұл түрі күш теңгерімсіздігі жағдайларына тән, мысалы, зорлық-зомбылық қатынастары, әсіресе жұмыс орнындағы қорлау және мектептердегі балаларға қатысты зорлық-зомбылық [22].

Психологиялық көмек - бұл адамдардың әлеуметтік-психологиялық құзыреттерін дамытуға және жеке және топтық форматта психологиялық қолдау көрсетуге, сондай-ақ өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға психологиялық көмек көрсетуге бағытталған психологияны практикалық қолдану саласы.

Психологиялық қолдау - зорлық-зомбылықтан немесе травматикалық оқиғалардан зардап шеккен адамдарға көмектесуге бағытталған қызметтер.

Сенім телефоны қызметі - зардап шеккендерге телефон арқылы көрсетілетін қолдау.

Сенімге лайық ересек - зорлық-зомбылық жағдайында балалар қолдау сұрап жүгіне алатын адам.

Суицид - адамның өмірден әдейі кетіп, өзіне-өзі қол жұмсау арқылы жасалған кез келген іс-әрекет. Суицид әрқашан өліммен аяқталмайды және сәтсіз суицид әрекеті ауыр физикалық жарақаттарға, ұзақ мерзімді денсаулық проблемаларына және мидың зақымдалуына әкелуі мүмкін

Трафикинг - адам саудасы қанау, оның ішінде жыныстық қанау мақсатында адамдарды саудалау.

Ұсыныс хаттамалары - зорлық-зомбылық жағдайларын анықтау және оларға ден қою үшін белгіленген рәсімдер.

3 бөлім. Бағдарламаның тақырыптары

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» бағдарламасында жыныстық зорлық-зомбылық пен қанаудың алдын алудың бекітілген ережелерін көрсететін нормативтік құқықтық құжаттарды талдау көрсетілген. Бағдарламада білім беру жүйесінің педагогтары мен психологтары үшін зорлық-зомбылық жағдайларын анықтау және оларға ден қою үшін қолданылатын жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың өзекті және бүкіл әлемде қолданылып жүрген тәсілдері мен әдістері ашылған.

Бағдарлама практикалық бағытта және оны педагогтер өз жұмысында қолдануға болады.

Бағдарламаның жаңашылдық дәрежесі:

- жыныстық зорлық-зомбылықты түсіну мен зерттеудің әртүрлі тәсілдері қарастырылады;
- білім беру мекемелерінің оқушылары арасында жыныстық зорлық - зомбылыққа ұшыраудың негізгі қауіптері анықталды;
- педагогикалық қызметте бейімделу, икемділік және зейін дағдылары зерттелген;
- жыныстық зорлық-зомбылық құрбандарына алғашқы психологиялық көмек көрсетудің стратегиялары мен әдістері ұсынылған.
- жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың заманауи тәжірибелері мен әдістері сипатталған.

4 бөлім. Бағдарламаның мақсаттары, міндеттері және күтілетін нәтижелер

Бағдарламаның мақсаты - оқу-тәрбие процесінде зорлық-зомбылық пен кемсітушіліктің кез келген көріністеріне нөлдік төзімділік атмосферасын құру, оқушылардың жыныстық зорлық-зомбылық пен қанауға байланысты ықтимал қауіптер мен қауіптер туралы хабардарлығын арттыру, балалар мен олардың отбасы мүшелеріне психологиялық көмек көрсетуде жүйелі тәсілді қалыптастыру, ата-аналардың белсенді қатысуы мен жауапкершілігін арттыру, оқушылар мен педагогтарды тәрбиелеу әр адамның құқықтарын құрметтеу.

Бағдарламаның міндеттері:

1. Зорлық-зомбылық құрбандарына психологиялық көмек көрсету әдістерін үйрету.
2. Зорлық-зомбылық анықталған жағдайда араласу және қолдау стратегиясын әзірлеу.
3. Оқушылар мен олардың отбасылары арасында білім беру мен алдын-алудың маңыздылығы туралы хабардар болу деңгейін арттыру.
4. Баланы зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінен қорғау және оның алдын алу.
5. Педагогтердің ювеналды әділетпен, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау органдарымен және ата-аналармен бірлескен жұмысын және уақтылы қайта бағытталуын, ынтымақтастығын ұйымдастыру.
6. Зорлық-зомбылық жағдайындағы балалармен, жасөспірімдердің педагогтердің принциптерін, әдістерін, формаларын, технологияларын және психологиялық жұмысын қарастыру.

Бағдарламадан күтілетін нәтижелер:

Бағдарлама мұғалімдер мен психологтарға балалар мен жасөспірімдердің сенімді қорғаушысы болуға көмектеседі, оларға оқу мен дамудың қауіпсіз

кеңістігін қамтамасыз етеді.

Бағдарлама аяқталғаннан кейін қатысушылар:

1. Жыныстық қанау мен зорлық-зомбылықтың ауқымы мен формаларын, сондай-ақ олардың салдарын түсіну.
2. Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың ғылыми негіздерімен танысу (алдын алу деңгейлері: бастапқы, екінші, үшінші; «қылмыстық Үшбұрыш»; алдын алудың мақсаттарын немесе «мақсаттарын» таңдау);
3. Балалар мен жасөспірімдерді қорғаудың құқықтық аспектілері туралы білімді қолдану.
4. Жыныстық зорлық-зомбылық белгілерін тиімді анықтау және жедел әрекет ету шараларын қабылдау.
5. Жыныстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалар мен жасөспірімдерге алғашқы психологиялық қолдау көрсету.
6. Білім беру мекемелерінде жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бағдарламаларын әзірлеу (жоспарлау, сипаттау, көрнекі және мәтіндік мазмұнмен толтыру, өткізу ерекшеліктерін ескеру, енгізу).
7. Барлық білім алушылар үшін қауіпсіз және қолдау ортасын құруға ықпал ету.
8. Білім беру жүйесіндегі жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу процесіне қатысушылар арасында кешенді өзара іс-әрекет жасау дағдыларына меңгеру.

5 бөлім. Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» білім беру бағдарламасы 5 модульді қамтиды, осы модульдер жыныстық зорлық-зомбылық тақырыбы туралы толық түсінік беруге және бағдарламаның мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес тыңдаушылардың тұрақты құзыреттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Модуль 1. Жыныстық зорлық-зомбылықтың негіздері мен анықтамалары

Бірінші модуль қоғамдағы жыныстық зорлық-зомбылық мәселесін, оның формалары мен көріну ерекшеліктерін теориялық сипаттауға арналған. Модульде жыныстық зорлық-зомбылықтың салдарын (тікелей және жанама, физикалық, әлеуметтік, психологиялық), жіктелуін және «жыныстық зорлық-зомбылық» анықтамасының тарихи динамикасын, оны ұғынудың заманауи критерийлерін сипаттайды. Тыңдаушыларда жыныстық зорлық-зомбылықты түсіну тәсілдеріне бағыттауға және осы әлеуметтік проблема туралы терең түсінік қалыптастыруға арналған.

Модуль 2. Жыныстық зорлық-зомбылықты диагностикалау әдістері мен тәсілдері

Екінші модуль зорлық-зомбылық белгілерін диагностикалау дағдыларын дамытуға бағытталған (соның ішінде жыныстық) және оларға жауап беру қабілеті білім беру мекемелерінде қауіпсіз орта құрудың негізгі сәті болып табылады. Бұл модульде жыныстық зорлық-зомбылықтың психологиялық диагностикасы, индикаторлар және сигнал беру түрлері қарастырылған. Білім беру мекемелерінде жыныстық зорлық-зомбылық қаупі қарастырылып, визуалды диагностика бойынша ұсыныстар мен балалар және жасөспірімдермен әңгімелесуді ұйымдастырудың мысалдары келтірілген.

Модуль 3. Жыныстық зорлық-зомбылыққа жауап беру және зардап шеккендермен жұмыс

Осы модульде жыныстық зорлық-зомбылық оқиғаларына ден қою хаттамалары, алғашқы көмек және психологиялық қолдау рәсімдері қарастырылған, жәбірленушілер мен жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларының куәгерлерінің қажеттіліктері қарастырылған.

Модуль 4. Жыныстық зорлық-зомбылыққа тап болған балалар мен жасөспірімдерді психологиялық оңалту

Бұл модульде жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларына тап болған балалар мен жасөспірімдерді психологиялық оңалту мәселелері қарастырылған. Модуль тыңдаушыларға балалық шақтағы психологиялық көмек стратегияларын түсінуге және олардың жыныстық зорлық-зомбылық құрбандарына психологиялық көмек көрсетуден айырмашылықтарын қарастыруға мүмкіндік береді.

Модуль 5. Білім беру ұйымдарында жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу

«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» бағдарламасының қорытынды модулі тыңдаушының жыныстық зорлық-зомбылық мүмкін болмайтын тұрақты және жауапты қоғам құру туралы хабардарлығын арттыруға және ұстанымын қалыптастыруға бағытталған. Бұл модуль сонымен қатар білім беру ортасындағы жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу стратегияларын қарастырады, бұл үшін салааралық байланыстарды сипаттайды.

Бағдарламаның оқу-тақырыптық жоспары

№	Модульдер мен тақырыптардың атауы	Барлық сағат саны	Теория	Өзіндік жұмыс	Практикалық жұмыс
1	Модуль 1. Жыныстық зорлық-зомбылықтың негіздері мен анықтамалары	14	8	4	2
1.1.	Тақырыпқа кіріспе. Жыныстық зорлық-зомбылықтың тарихи көрінісі және заманауи түсінік.		4	-	-

	Пішіндер мен көріністердің жіктелуі.				
1.2.	Жыныстық зорлық-зомбылық туралы мифтер мен гендерлік стереотиптер және олардың әлеуметтік-мәдени әсері. Әлемде және Қазақстанда жыныстық зорлық-зомбылықтың таралуына әсер ететін факторлар. Жыныстық зорлық-зомбылықтың физикалық, психологиялық және әлеуметтік салдары.		2	2	1
1.3.	Жыныстық зорлық-зомбылықтың жаңа түрлері, интернет арқылы жыныстық зорлық-зомбылық. Виртуалды жыныстық зорлық-зомбылыққа жауап беру әдістері мен тәсілдері.		2	2	1
2.	Модуль 2. Жыныстық зорлық-зомбылықты диагностикалау әдістері мен тәсілдері	24	12	6	6
2.1.	Жыныстық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істеу этикасы. Балалар және ересектермен жұмыс істеу ерекшеліктері.		4	2	2
2.2.	Жыныстық зорлық-зомбылықтың белгілері мен ерекшеліктері. Жыныстық зорлық-зомбылық көрсеткіштері және сигнал беру түрлері (бала, жасөспірім, ересек).		4	2	2
2.3.	Білім беру мекемелеріндегі жыныстық зорлық-зомбылықтың нысандары мен қауіптері.		4	2	2
3.	Модуль 3. Жыныстық зорлық-зомбылыққа жауап беру және зардап шеккендермен жұмыс.	14	6	4	4
3.1.	Анықталған жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларына қадамдық әрекет ету жоспары. Алғашқы психологиялық көмекті ұйымдастыру. Істерді шешу.		2	2	2
3.2.	Жыныстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету. Жәбірленушілер мен куәгерлердің қажеттіліктері. Істерді шешу.		4	2	2
4.	Модуль 4. Жыныстық зорлық-зомбылықтан тап болған балалар мен жасөспірімдерді психологиялық оңалту	14	6	4	4
4.1.	Балалық шақтағы жыныстық зорлық-зомбылықтың ұзақ		2	2	2

	мерзімді салдары және ересектерге психологиялық көмек.				
4.2.	Ұзақ мерзімді қолдау және оңалту. Жыныстық зорлық-зомбылық құрбандарына эмоционалды қолдау. Психологиялық оңалту және жарақаттан кейін қалпына келтіру. Кәсіби көмек және кеңес беру бойынша ұсыныстар.		4	2	2
5	Модуль 5. Білім беру ұйымдарында жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу.	14	6	4	4
5.1.	Білім беру жүйесіндегі жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын-алудың рөлі мен орны. Профилактика деңгейлерінің ерекшеліктері: бірінші, екінші, үшінші; профилактиканың мақсаттарын немесе «нысаналарын» таңдау.		2	2	2
5.2.	Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алудағы салааралық байланыстар. Зорлық-зомбылық жағдайларын азайтуға білім берудің әсері. Білім беру жүйесінде білім беру бағдарламалары мен профилактикалық іс-шараларды әзірлеу.		4	2	2
5.	Қортынды тест	2	-	-	-
	Барлық сағат	80	38	22	20

6 бөлім. Оқу процесін ұйымдастыру

Біліктілікті арттыру курстары білім беру бағдарламаларын әзірлеуді, келісуді және бекітуді, сондай-ақ педагогтердің қызметін курстан кейінгі сүйемелдеуді және білім беру бағдарламаларының тиімділігіне мониторингті, біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру мен өткізуді регламенттейтін Ережеге сәйкес ұйымдастырылады:

1) еңбек қызметінен қол үзбей (оның ішінде қашықтықтан оқыту тәсілімен);

2) жалақысын сақтай отырып, еңбек қызметінен қол үзіп (оның ішінде қашықтықтан оқыту тәсілімен);

3) 1 (бір) жылға дейінгі мерзімге еңбек қызметінен қол үзіп шетелде;

4) аралас (қашықтықтан оқытуды қолдана отырып, күндізгі).

Курстарды өткізу әртүрлі бағыттар мен модульдерді аудиториялық және қашықтықтан игеру арқылы жүзеге асырылады.

Курстарды өткізу кезеңінде жеке дәрістер оқуға және практикалық

сабақтарды жүргізуге ұйым әдіскерлерді, педагогтарды, білім беру ұйымдарының басшыларын, практикаларды, өндірістік кәсіпорындардың мамандарын, өңірлік кәсіпкерлер палаталарының, жұмыс берушілер қауымдастықтарының өкілдерін тартады.

Білім беру процесі оқу жоспарымен, жылдық кестемен, ұйымның сабақ кестесімен реттеледі.

№	Курстың түрлері	Академиялық сағат
Қазақстандағы курс		
1	қысқа мерзімді курстар	36 дан 108 академиялық сағат
2	ұзақ мерзімді курстар	108 академиялық сағаттан көп
3	тағылымдама	36 академиялық сағаттан көп
Шет елде оқу курсы		
1	қысқа мерзімді курстар	36 дан 108 академиялық сағат
2	ұзақ мерзімді курстар	1 (жылға дейін)

Курстың академиялық сағаты 45 минутты құрайды.

Біліктілікті арттыру курсының оқу процесін ұйымдастыру шарттары:

1) белгіленген оқу жоспарына, сабақ кестесіне және графигіне сәйкес оқуға;

2) оқу тәртібі мен мінез-құлық нормаларын сақтауға, оның ішінде профессор-оқытушылар құрамына және басқа да білім алушыларға құрмет көрсетуге, олардың ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғпауға;

3) біліктілікті арттыру курсының кестесіне сәйкес барлық сабақтардың кемінде 80% - посещ қатысуға;

4) алынған ең жоғары балдың кемінде 50% көлемінде қорытынды тестілеуден өтуге міндетті.

7 бөлім. Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету

Бағдарламаны оқу-әдістемелік қамтамасыз ету әдістемелік ұсынымдардың мынадай құрылымын қамтиды:

№	Курс компоненті	Мазмұны
1	«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу: стратегиялары мен әдістері» курсының дәріс кешені	Мәтіндер мен презентация материалы түрінде ұсынылған дәріс тезистері. Курстың тақырыптарын визуалды жарықтандыруды қамтитын иллюстрациялық материал, оның мазмұнын визуализациялауға мүмкіндік береді. Қазіргі, ғылыми негізделген ақпарат көздерін қамтитын әдебиет. Курс барысында қатысушылардың түсінігін және материалды игеруін бақылауға мүмкіндік беретін кері байланысты бақылау сұрақтары.

2	Практикалық сабақтар	Практикалық сабақтардың құрылымы әр сабақтың мақсатын, шешілетін міндеттерді, тақырыптың негізгі мәселелерін, түпкілікті нәтижелерге қол жеткізу үшін оқытудың негізгі формаларын/әдістерін/технологияларын сипаттайды. Жыныстық зорлық-зомбылықты диагностикалау және оның алдын-алу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар. Қазіргі, ғылыми негізделген ақпарат көздерін қамтитын әдебиет. Курс барысында қатысушылардың түсінігін және материалды игеруін бақылауға мүмкіндік беретін кері байланысты бақылау сұрақтары. Курстың осы компонентінде тест сұрақтары мен тапсырмалар түрінде ұсынылған.
3	Бағдарлама тыңдаушыларының дербес жұмысы	Білім беру бағдарламасы тыңдаушыларының өз бетінше жұмыс істеуі үшін реферат, эссе, презентация, тапсырмалар, тесттер, Алгоритмдер құрастыру, жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жобаларын жазу сияқты бағдарлама тыңдаушыларының өзіндік жұмысы үшін сағаттардың болуын болжайды. Орындау критерийлері, бағалаудың қажетті компоненттері - қорытынды тестілеуге жіберу, тапсыру мерзімдері мен жұмыс көлемі сипатталған бағаларға қойылатын талаптар. Қазіргі, ғылыми негізделген ақпарат көздерін қамтитын әдебиет. Қорытынды бақылау-тестілеу.

8 бөлім. Оқу нәтижелерін бағалау

Білім беру бағдарламасы нәтижелерін бағалау тестілеу нысанында, ең жоғары балл -100 және ең аз 0 баллмен бағаланады.

Тест сұрақтары тыңдаушының барлық дәрістік, практикалық және өзіндік тапсырмаларының материалдарын қамтиды. *1-қосымшада* бағдарламаның әрбір модулі бойынша сұрақтар саны көрсетілген кесте және тыңдаушылардың бағаларына баллдарды аударуға арналған кесте ұсынылған.

Бағалау критерийлері мен қорытынды құжаттар төменде келтірілген.

№	Ұпай саны	Аяқталу түрі	Шешім
1	50-100 балл	Сертификат	Тақырыбы мен сағат көлемін көрсете отырып, біліктілікті арттыру курстары бойынша сертификат беру.
2	0-49 балл	Біліктілікті	Тыңдаушылардың келесі ағымымен

		арттыру курсын тыңдау туралы анықтама	білімді қайта бағалау. Білімді қайта бағалау (жылына бір реттен артық емес). Ағымдағы жыл ішінде бір ағыннан екіншісіне себеппен ауысу. Растайтын құжаттарды ұсына отырып, дәлелді себептермен үзілген курсты аяқтау.
--	--	--	--

9 бөлім Курстан кейінгі сүйемелдеу

Курстан кейінгі сүйемелдеу білім беру бағдарламаларын әзірлеуді, келісуді және бекітуді, сондай-ақ педагогтердің қызметін курстан кейінгі сүйемелдеуді және білім беру бағдарламаларының тиімділігіне мониторингті, біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру мен өткізуді регламенттейтін Ережеге сәйкес ұйымдастырылады:

Курстан кейінгі қолдаудың мазмұны біліктілікті арттыру курстарының білім беру бағдарламаларының мақсаттарымен, міндеттерімен және күтілетін нәтижелерімен анықталады.

Педагог қызметін курстан кейінгі сүйемелдеуді жүргізу нысандарына мыналар жатады:

1) тыңдаушыларға олардың педагогикалық, зерттеу және рефлексивті қызметінде әдістемелік, консультациялық көмек көрсету;

2) педагогикалық және зерттеу қызметінің нәтижелерін жариялауды дайындауда консультациялық көмек көрсету;

3) педагогтердің кәсіби қоғамдастықтарының жұмысын ұйымдастыру және қолдау, оның ішінде тәжірибе алмасу жөніндегі іс-шараларды (конкурстар, конференциялар, семинарлар, дөңгелек үстелдер және басқа да білім беру іс-шаралары) өткізу.

Курстан кейінгі сүйемелдеу нәтижелерін талдау және білім беру бағдарламаларының тиімділігіне мониторинг үш жылда кемінде 1 (бір) рет жүргізіледі.

10 бөлім. Негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі

Негізгі әдебиеттер:

1. «Система остро нуждается в обновлении»: Токаев о защите женщин и детей от насилия. [Электронный ресурс]. Режим доступа <https://www.nur.kz/incident/crime/2056797-podderzhivayu-uzhestochenie-tokaev-vyskazalsya-o-probleme-bytovogo-nasiliya-v-kazahstane/> (дата обращения 28.09.2024)

2. 2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды.

3. «Казахстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы №345 Заңы; (өзгерістермен және толықтырулармен

01.05.2023ж.)

4. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғау, білім беру, ақпарат және ақпараттандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2022 жылғы 3 мамырдағы № 118-VII ҚРЗ.

5. 5. «Кәмелетке толмағандарға зорлық-зомбылық және қатыгездікпен қарау фактілерін анықтау және олармен жұмыс жөніндегі ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 31.12.2020 № 569 бұйрығы.

6. Пояснительный доклад Совета Европы о защите детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия, 2007 год, пункт №143. [Электронный ресурс]. Режим доступа

URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3832>. (дата обращения 24.08.2024)

7. Права человека. Опасная традиционная практика, пагубно отражающаяся на здоровье женщин и детей: изложение фактов. № 23. [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet23ru.pdf>. (Дата обращения 24.09.2024)

8. Противодействие торговле детьми и сексуальной эксплуатации детей // Сборник информационных и методических материалов. М.: ЭТИПАК, 2011. С. 52

9. Сексуализированное насилие и его последствия . [Электронный ресурс]. https://www.b17.ru/article/sexual_violence_consequences/ (Дата обращения 24.09.2024)

10. Насилие в отношении женщин [Электронный ресурс]. Режим доступа <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> (дата обращения 15.10.2024)

11. Нормуродова А. А. Понятие и правовая характеристика сексуального насилия// Academic research in educational sciences. 2024. №2. [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-pravovaya-harakteristika-seksualnogo-nasiliya> (дата обращения: 27.09.2024).

12. Калгужинова А. М. К вопросу о правовой основе профилактики сексуального насилия в Республике Казахстан // Бюллетень науки и практики. 2016. №9. С.195-203.

13. Об утверждении Комплексного плана по защите детей от насилия, превенции суицида и обеспечению их прав и благополучия на 2023 – 2025 годы – ИПС «Әділет» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000748>

14. Трифонова Я. А. Исторический обзор научных подходов к проблематике сексуализированного насилия над несовершеннолетними // Психология и психотехника. 2023. №3. [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskiy-obzor-nauchnyh-podhodov-k-problematike-seksualizirovannogo-nasiliya-nad-nesovershennoletnimi> (дата обращения: 27.09.2024).

15. Артеменко Л. А. Проблемы сексуального насилия: социологический аспект. – Москва: Издательство РГСУ, 2019. – 210 с.

16. Громова Т. В. Психологические травмы при сексуальном насилии. – Санкт-Петербург: Питер, 2020. – 175 с.

17. Сексуальное насилие и его последствия [Электронный ресурс]. Режим доступа <https://www.referat911.ru/Sociologiya/seksualnoe-nasilie-i-ego-posledstviya/308704-2681923-place1.html> (дата обращения: 16.10.2024).

18. Сметанин Д. А. Профилактика сексуального насилия в молодежной среде. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2018. – 180 с.

19. Сексуальное насилие и эксплуатация детей: выявление, оказание помощи и профилактика: науч.-метод. пособие / под ред. М.М. Русаковой, В.А. Одиноквой. - СПб: СкифияПринт, 2020.

20. Ковалев А. В. Сексуальное насилие: юридические аспекты и социальные последствия. – Екатеринбург: Уральское издательство, 2021. – 300 с.

Қосымша әдебиеттер:

21. О работе психолога с последствиями психотравмирующих ситуаций // Психологическая газета <https://psy.su/feed/11939/>

22. АНАЛИЗ Правил профилактики травли (буллинга) ребенка, утвержденных Приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 21 декабря 2022 года № 506 на предмет соответствия международным стандартам и эффективному зарубежному опыту профилактики травли (буллинга) ребенка [Электронный ресурс]. Режим доступа <https://humanrightsfocus.kz/wp-content/uploads/Docs/Child/02.01.2023-AnalizPravilBullinga.pdf> (дата обращения 29.09.2024)

23. Дунаева Н.И., Маркелова Т.В., Шуткина Ж.А. Психологическая помощь в трудных жизненных ситуациях. Учебно-методическое пособие. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2018. – 68 с

24. Азимжон А., Нормуродова К. Понятие и правовая характеристика сексуального насилия // Академические исследования в области педагогических наук. 2024. №2.

25. Чан Тхи Тху Чанг Обеспечение прав и законных интересов несовершеннолетних жертв сексуального насилия // Universum: экономика и юриспруденция. 2024. №5 (115). С. 50-52

26. Тарабрина К. С. Криминогенные риски, способствующие совершению сексуального насилия над несовершеннолетними в цифровой среде // Вестник Казанского юридического института МВД России. 2024. №2 (56). С. 154-163

27. Денисов Е. В. Проблемы криминологической профилактики и противодействия сексуальным киберпреступлениям // Вестн. Воронеж. гос. у-та. Сер. Право. 2018. № 3. С. 371

28. Пеллай А. «Слишком рано! Сексвоспитание подростков в эпоху Интернета»: для родителей. М.: Эксмо, 2017. 192 с.

29. Первая психологическая помощь: руководство для работников на местах. Женева: Всемир. организация здравоохранения, ВОЗ, 2014.

30. Дозорцева Е. Г., Нуцкова Е. В. Изучение психологических последствий сексуального насилия у детей и подростков как основа профилактической работы // Психическое здоровье и образование. 2018. С. 272–274.

31. Нуцкова Е. В. Структура психологических последствий сексуального насилия и злоупотребления в отношении детей и подростков // Психология и право. 2016. Т. 6, №. 3. С. 104–121

32. Лебедева И. Н. Сексуальное насилие в контексте права и общества. - Нижний Новгород: Научный мир, [2020](#). – [250](#) с.

Білім беру бағдарламасына 1-қосымша
«Жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу:
стратегиялары мен әдістері»

Қорытынды жұмыстарды бағалау критерийлері

Тестілеуді бағалау критерийлері

№	Модульдердің атауы	Сағат саны	Сұрақтар саны
1.	Модуль 1. Жыныстық зорлық-зомбылықтың негіздері мен анықтамалары	14	4
2.	Модуль 2. Жыныстық зорлық-зомбылықты диагностикалау әдістері мен тәсілдері	24	12
3.	Модуль 3. Жыныстық зорлық-зомбылыққа жауап беру және зардап шеккендермен жұмыс.	14	8
4.	Модуль 4. Жыныстық зорлық-зомбылықтан тап болған балалар мен жасөспірімдерді психологиялық оңалту	14	8
5.	Модуль 5. Білім беру ұйымдарында жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу.	14	8
6.	Қорытынды тестілеу	2	
	БАРЛЫҒЫ:	80	40

Баллдарды бағаға ауыстыру шкаласы

Баға	Орындалу шегі %	балл
5	90%-100%	29-35
4	75-89%	23-28
3	50-74%	15-22
2	50% аз	20 баллдан төмен